

Els mitjans — Per què són importants

Nick Couldry

Traducció d'Octavi Gil Pujol

Translated from Nick Couldry, *Media: Why It Matters*, 1st Edition (2019).
This edition is published by arrangement with Polity Press Ltd., Cambridge

Els mitjans. Per què són importants

© del text: Nick Couldry, 2019

© de la traducció: Octavi Gil Pujol, 2021

© de la imatge de la coberta: nikolarakic, 2021

© d'aquesta edició: Edicions Saldonar, 2021

Primera edició: març del 2021

Publicat per Edicions Saldonar

Alfambra, 16, 5è 2a

08034 Barcelona

edicions@saldonar.com

www.saldonar.com

@saldonar

Edició i producció: Francesc Gil-Lluch

Disseny i maquetació: Octavi Gil Pujol

Impressió: BookPrint

Distribució: UDL

Thema: GTC, KNT, KNTP2, LBDT

ISBN: 978-84-17611-58-3

Dipòsit legal: B 1571-2021

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**

Aquest llibre s'ha imprès amb paper procedent de boscos gestionats de manera sostenible, un òfset cru de 80 grams, i s'ha compaginat amb la tipografia Tiempos en cos 10.

Els titulars del *copyright* tenen els drets reservats.

Per al Chris, la Imogen i el Will

Taula

Introducció	11
1. Connectar	21
Una història de connexió. Moments destacats	24
<i>Connexions i accions</i>	28
Ordres de connexió	32
Una vida connectada?	35
Conclusió: els mitjans com un ecosistema	38
2. Representar	41
Una reflexió sobre els <i>efectes</i> dels mitjans	43
Les representacions dels mitjans i la possibilitat de la política democràtica	48
Batalles per la veu, batalles per la imatge	53
Falta consciència en els mitjans?	56
Conclusió: el poder simbòlic dels mitjans	60
3. Imaginar	61
Les ficcions dels mitjans i la complexitat social	62
La societat i l'imaginar algorítmic	69
Les plataformes que ens monitoren	72
La recopilació de dades a la vida quotidiana	74

Una perspectiva corporativa del món	77
Conclusió: una nova imaginació per a una era algorítmica?	80
4. Compartir	83
Compartir, sempre	84
Els mitjans, l'acte de compartir i la construcció de la vida social	86
Compartir en línia: un univers en expansió	89
<i>Compartir per bé o per mal</i>	91
Compartir als mitjans i les llavors de la violència	94
Conclusió: compartir als mitjans i l'arquitectura de la vida social	99
5. Governar	101
La centralitat dels mitjans a la política	102
<i>Els mitjans, per la llibertat i pel control: una dialèctica</i>	106
Els mitjans i el futur de l'ordre polític	109
Conclusió: governar per tuit o per vigilància?	114
Conclusió	117
Epíleg a l'edició catalana	121
Notes	131
Lectures recomanades	137
Agraïments	145

Introducció

Com seria la vida sense els mitjans?

Imaginar aquest supòsit és un exercici estàndard a les classes de comunicació, però dur-lo a la pràctica és difícil, encara que sigui només per un dia. És com obligar algú a moure's per una habitació amb una bena als ulls. Però, tot i així, concebre una rutina diària sense els mitjans va més enllà de projectar l'absència d'un sentit. Significa imaginar un món com el nostre, que està organitzat al voltant seu i de l'assumpció que tots hi tenim accés, on, de cop i volta, ja no tenim el recurs de tenir-los a l'abast.

El que fa difícil l'exercici de la «privació de mitjans» és l'acte d'imaginació social que implica. Ens hem acostumat a organitzar la vida social —i la societat en general— a través del que fem amb els mitjans, i ara operar sobre un plantejament diferent, encara que sigui només per un dia, ens força a pensar les rutines d'una societat diferent de la que habitem.

La dificultat d'aquest exercici exemplifica un problema identificat fa seixanta anys pel biòleg Gregory Bateson. Bateson ho va anomenar «el doble vincle»: fins i tot si optem per no comunicar, acabem comunicant alguna cosa a través de la nostra abstinència. De forma similar, fins i tot la mateixa desconexió de tots els sistemes de comunicació a través

dels mitjans envia un missatge. És per això que els estudiants que practiquen l'exercici de privar-se'n sovint han d'aturar-lo a mig camí: els seus pares, ansiosos, comencen a preguntar pertot arreu què dimoni els passa. És com si, amb el fet de no comunicar, estiguessin enviant un missatge.

Els mitjans són importants en el nostre món, i d'una manera particular. L'accés a certs corrents d'informació amb uns ritmes determinats és important a l'hora de precisar si les societats contemporànies es caracteritzen per l'ordre o el caos; afecta quin tipus d'ordre social és possible. I no només es tracta de corrents d'informació *per se*, sinó també d'altres recursos, segons com: la visibilitat, la possibilitat de connectar, i també un cert control sobre quines imatges i informacions ens arriben i quines no. Avui dia l'ordre social depèn de l'ordre als mitjans, que ens planteja una sèrie d'exigències: el requeriment d'estar connectats i seguir què fan els nostres contactes, la concessió que una sèrie de plataformes ens rastregin...

No obstant això, l'accés als mitjans de comunicació té significats diferents per a persones diferents. L'empresari global amb tres telèfons i molts altres dispositius interconnectats hi té una relació molt diferent que el treballador migrant xinès de la fàbrica que produeix aquests aparells, que s'ha de conformar a compartir un telèfon amb la família o els amics, o el filipí que, lluny de la vista de ningú, neteja les xarxes socials de contingut sensible, o la infermera itinerant del Regne Unit que depèn d'una aplicació del mòbil per accedir a la seva pròxima feina.

Fins i tot podem referir una gran varietat d'idees o conceptes diversos quan parlem de les nostres experiències amb

els mitjans. Podem referir-nos a la nostra col·lecció personal de fotos, cançons, blogs i podcasts, i a com ens els organitzem tots plegats. O podem parlar d'un programa de televisió —una cerimònia determinada o un partit de futbol transcendental— i de la discussió que n'hem tingut amb els amics pel mòbil, a mesura que l'anàvem seguint els uns i els altres. Podem explicar que hem enviat una imatge, una cançó o un programa que ens encanta a una persona a l'altra punta del món a través d'un enllaç web, o que li hem fet arribar diners a través d'un sistema de pagament. O també podem tenir al pensament la versió de la vida normal que presenten les notícies majoritàries, i les lluites d'altres grups, dels quals formem part, per visibilitzar una realitat diferent. Aquestes lluites poden prendre formes ben senzilles, com ara l'acte de gravar una escena de violència que ocorre al carrer, davant nostre, i penjar-la a les xarxes perquè els altres també la mirin i protestin pel seu compte.

El concepte de *mitjans*, l'experiència que en tenim, inclou tot el ventall que hi ha entre els hàbits d'ús dels dispositius fins a la realitat social que presenten els mitjans de comunicació. I, a mesura que la transmissió dels mitjans s'incrusta en els objectes més ordinaris, el concepte de *mitjans* fins i tot pot incloure la manera en què un televisor intel·ligent —o una nevera, o un rellotge, el que sigui— fa un seguiment de les interaccions que té amb nosaltres, tant si ens agrada com si no.

Per tant, ¿hi ha cap definició conjunta del terme *mitjans* que abasti tota aquesta gamma de varietats? La definició que adoptarem en aquest llibre a efectes pràctics és la següent: «Les tecnologies que, de forma regular i fiable, són capaces

de transmetre o preservar significats a través de l'espai i el temps, des d'un simple *sí* o un *no* fins a la creació textual més elaborada, tant si es tracta d'una obra de Shakespeare com d'una sèrie de diverses temporades». En l'era digital, els mitjans inclouen, inevitablement, un component informàtic d'un tipus o un altre, un recurs integrat en gairebé tots els dispositius i tecnologies que conformen el nostre concepte de *mitjans*, des dels mòbils o les tauletes fins als grans servidors informàtics.

Arribats a aquest punt, doncs, ja tenim clara la complexitat de la categoria dels *mitjans*. Però queda una altra complexitat que hem d'abordar si adoptem encara que sigui aquesta definició tan bàsica. I és que, quan pensem en els mitjans, hem de concebre una sèrie de dimensions diferents. En primer lloc tenim la tecnologia de transmissió en si, però també el contingut que es transmet i que posteriorment s'emmagatzema. Tenim les indústries i les entitats que produeixen aquesta tecnologia i aquest contingut. I, a l'altre extrem de tot el procés, tenim les persones i les entitats que utilitzen els dispositius, que extreuen sentit dels continguts que reben i que envien els seus propis missatges a través de les plataformes dels mitjans.

I, com ens ensenya la mateixa dificultat de materialitzar l'exercici de la privació de mitjans, tenim la qüestió de l'impacte que produeixen tots aquests factors en les societats que habitem. Per tant, quan pensem en els mitjans, el repte és fer-ho com una dimensió de la manera en què la vida contemporània es desenvolupa com un tot, la manera en què les societats del present prenen forma.

Tot examinant el que poden significar l'estudi i la reflexió sobre els mitjans, aquest llibre es veurà abocat amb tota seguretat a fer seleccions pel que fa al contingut que exposa. No invertiré gaire temps en els detalls sobre les indústries dels mitjans, per més que siguin llocs importants on treballar i que l'economia que les empeny sigui fascinant. Tampoc m'estendré gaire en els detalls sobre com els missatges dels mitjans poden influenciar-nos per fer-nos pensar certes coses, o com a mínim per fer-nos pensar sobre certes coses. Si, després de llegir aquest llibre, algun lector es decideix a aprofundir en l'estudi dels mitjans de comunicació, no li costarà gens ni mica trobar l'enorme gruix de recerca sobre aquests temes que ha influït en el relat dels mitjans que exposo aquí.

He decidit emprendre un camí diferent cap als mitjans com a matèria. En aquestes pàgines examinarem el paper dels mitjans en relació amb la forma en què experimentem el món, i també amb la feina que realitzen en la construcció del món en què vivim. Aquesta decisió té un impacte en el llenguatge que utilitzaré. Els mitjans són eines per explicar-nos la història del nostre propi món. En aquest sentit, representen un tot. Però a la vegada els mitjans són moltes coses, i molts tipus de cosa: institucions, tipus d'interfícies de contingut, audiències... Segurament és per això que, en segons quines versions de l'anglès, el substantiu *media*, 'mitjans', es fa servir tant en singular com en plural. I, arribats a aquest punt, al text original en anglès ja havia utilitzat aquesta ambigüïtat. Al títol original d'aquest llibre, *Media. Why It Matters*, *media* apareix en singular, mentre que al llarg d'aquesta introducció el més habitual és que aparegui en plural. Si això sona estrany

per a segons quin parlant de l'anglès o, en aquest cas, no es pot reproduir en la llengua d'alguna traducció, no puc fer més que demanar disculpes. Però aquesta inestabilitat gramatical de la paraula en algunes versions de l'anglès no és casual. De fet, reflecteix com un conjunt complex i sovint controvertit d'institucions, tècniques i mecanismes per a la connexió i la representació dels éssers humans —que anomenem *media*, o, en català, *mitjans*— pot construir un escenari determinat, un món determinat. Aquest procés de crear mons a través dels mitjans i dels seus usos és el tema d'aquest llibre.

Aquest enfocament dels mitjans i de la seva importància de cara al món en què vivim en cap cas substitueix l'estudi de la història, la política o l'economia, però és una perspectiva del món —i dels mitjans— que pot enriquir el pensament tant d'un economista com d'un historiador, d'un sociòleg com d'un científic, d'un artista com d'un advocat. Tant és així que, durant les últimes quatre dècades, un gran nombre d'estudiants i investigadors han decidit que els mitjans són dignes de ser objecte d'estudi com una disciplina en tota regla. I, quan parlo d'*estudiar*, ho faig en el sentit de la definició del gran educador brasiler Paulo Freire de «pensar en l'experiència». «Pensar en l'experiència és la millor manera de pensar», va escriure Freire.¹ I tots nosaltres tenim una bona quota d'experiència amb els mitjans. Així, l'estudi dels mitjans, a pesar de les caricatures que en fan ells mateixos, té ben poca cosa de trivial. Significa basar-se en aquesta experiència per reflexionar seriosament sobre la complexitat i la profunditat del canvi que els mitjans estan provocant en les societats i el món en què vivim.

Perquè les societats no són com blocs de pedra caiguts del cel. El que construeix la realitat social són les persones que les conformen i les seves institucions i infraestructures. Però els mitjans tenen un paper prominent en aquestes construccions, un paper que incideix amb tal profunditat que les seves conseqüències sovint són ambigües.

Prenguem dos exemples. Al Brasil, la plataforma WhatsApp és molt popular. De fet, fins i tot hi ha més brasilers que utilitzen WhatsApp que el 65% dels brasilers que tenen accés a internet, cosa que significa que diverses persones accedeixen a WhatsApp a través del mateix mòbil. Com afecta això la societat brasilera? És complicat. Sí, gràcies a WhatsApp, el Brasil és una societat on els conductors de camions poden mobilitzar una protesta més ràpidament i més eficaçment que mai abans, tal com va passar el maig del 2018. Però també és una societat on, l'octubre del mateix any, WhatsApp es va convertir en el mitjà principal per a la difusió de rumors i artificis polítics irresponsables per part, entre d'altres, de partits extremistes massa petits per atreure l'atenció de la televisió nacional.²

I ara fixem-nos en els Estats Units. Una sèrie tràgica de tirotejos en diverses escoles del país durant els darrers anys, com el de l'institut de secundària Marjory Stoneman Douglas a Parkland, Florida, el febrer del 2018, han generat, amb el pas del temps, una important campanya estudiantil en contra de la laxitud de les lleis d'armes de foc i de la cultura que hi dona suport. Què és el que provoca aquests tirotejos? Durant molt de temps, els mitjans van presentar la història de nois solitaris ressentits amb determinades persones de la seva escola.

No obstant això, quan el periodista local Dave Cullen es va posar a investigar-ho de més a prop, va trobar poques proves que sustentessin aquesta tesi. No semblava que als atacants els importés a qui disparaven; el que els interessava era la cobertura mediàtica que obtenien a través dels assalts. Per tant, Cullen va concloure que els mitjans de comunicació, amb el seu relat dels fets que ocorrien als instituts, i sense cap intenció de fer-ho, augmentaven la probabilitat que els atacs es repetissin.³ Des de llavors, Cullen ha fet campanya perquè els mitjans no publiquin el nom dels tiradors de les escoles.

Aquesta idea va ressorgir quan, arran de la terrible massacre de fidels musulmans a les mesquites de Christchurch el març del 2019, la primera ministra neozelandesa, Jacinda Ardern, va declarar que mai s'esmentaria el nom de l'assassí. Però aquesta negativa a concedir-li publicitat va contrastar abruptament amb la controvertida circulació per les xarxes socials del vídeo que l'atacant va gravar amb la seva Go-Pro.

Els mitjans i les realitats que construeixen són una part indispensable de l'ordre i el desordre que conformen el nostre món, els mons dels que estimem i dels que temem: el món. Els que llegiu aquest llibre probablement ja deveu estar disposats a creure que els mitjans són importants. Ara bé, explorant per què ho són, espero convence-us que teniu raó, i que val la pena estudiar els mitjans de prop i amb tota la subtileza amb què ens puguem armar.

En aquest llibre, convido el lector a imaginar un món amb mitjans de comunicació. Ho farem explorant cinc dimensions de la seva tasca al món, cinc dimensions que potser no se'ns acuden immediatament quan pensem en els mitjans.

El capítol 1, «Connectar», examina com les tecnologies dels mitjans són capaces de connectar persones i objectes, i com, mitjançant aquesta connexió, ajuden a crear fins i tot un món sencer. Això és el primer que els éssers humans aconseguim a través dels mitjans. El capítol 2, «Representar», tracta dels continguts que transmeten els mitjans, i es pregunta com i amb quines conseqüències els mitjans ens presenten parts del nostre propi món a nosaltres mateixos, les persones que hi vivim. El capítol 3, «Imaginar», aprofundeix en els detalls sobre els mons creats pels continguts dels mitjans, explorant les maneres extraordinàries en què consumir mitjans ens ajuda a imaginar el nostre propi món de manera diferent, però també observant, rere el decorat de plataformes digitals com Facebook, els processos ocults de recompte i categorització a partir del processament de dades que fan que aquestes plataformes funcionin com ho fan. El capítol 4, «Compartir», se centra en les nostres experiències socials amb els mitjans com a usuaris, particularment en l'experiència de compartir a través dels mitjans, perquè el fet de compartir és un dels actes bàsics amb què les societats es cohesionen. Per acabar, el capítol 5, «Governar», fa el salt a l'escala més global i valora les relacions dels governs amb els mitjans de comunicació: uns tipus de mitjans determinats ofereixen facilitats a determinats tipus de govern? O els posen pals a les rodes?

I, al llarg de tot plegat, plantejaré la qüestió de si hauríem de celebrar o témer els mons que els mitjans actuals possibiliten. Potser la resposta és «totes dues coses».